

יהא שמיא רבא
הרב מואיז נבון

~ עשרה בטבת ~

רמב"ם הלכות תעניות פרק ה

הלכה א - יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה...

הלכה ב - ואלו הן ... ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק ...

הלכה ד - וארבעת ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה + זכריה תי' + צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, ... וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי.

בית יוסף אורח חיים סימן תקנ

ג ... וגם הרמב"ם (שם) כתב אחד מארבעה צומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת וכתב הרב המגיד אחד מארבעה צומות שחל להיות בשבת וכו' תשעה באב מאחרין ולא מקדימין משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן (מגילה ה.) וממילא דהוא הדין לשאר תעניות. ... וה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית (עמ' רנד) **שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחזקאל כד ב) "בעצם היום הזה" כמו ביום הכפורים. ולא ידעתי מנין לו זה. וכתב עוד דעשרה בטבת חל לפעמים בששי ומתענין בו ביום ושאר צומות לעולם אין חלים בששי: ...**

ערוך השולחן אורח חיים סימן תקמט

... ועל כי בעשרה בטבת היתה התחלת הצרות ע"כ קבעוהו לתענית לדורות ונמצא בשם הקדמונים דאלמלי היה חל עשרה בטבת היתה דוחה שבת מפני דכתיב ביה "בעצם היום הזה" כמו ביוה"כ [ב"י בס"י תק"ן בשם אבודרהם] ואנן לא קיי"ל כן כמו שיתבאר:

~ יום הקדיש הכללי ~

הרבנות הראשית, כ"ז בכסלו תשי"א (1950).

יהיה ליום השנה לקהילות ישראל – אנשים נשים וטף – שניספו בהמוניהם באכזריות חימה בידיה הטמאות של המפלצת הנאצית בגרמניה... לאלה מיליוני החללים, **שאין סמוכים לקביעת יום מותם**, יום זה קודש לזכרם ולעילוי נשמותיהם הזכות והטהורות. דינו של יום זה, יום העשירי בטבת, לבניהם ולקרוביהם, כדינו של יום המיתה לאמירת קדיש, ללימוד משניות ולהדלקת אור נשמה.

בלוח דינים ומנהגים בהוצאת "היכל שלמה"

אור לעשירי בטבת מדליקים נר נשמה בכל בית, וכל מי שאין הוריו בחיים יאמר בתפילה קדיש יתום, גם אם אין לו קרובים שנספו בשואה, כי כל בית ישראל צריכים לבכות את השריפה אשר שרף ה'. בתפילת שחרית יאמרו אחרי קריאת התורה את האזכרה שנתחברה לזכר השואה.

ר' ישעיה שטיינברגר, עשרה בטבת, יום השואה שהפך ליום הקדיש הכללי

הרב אונטרמן (שהיה אז רבה של תל אביב): יום זה מתאים ביותר מפני שבו התחילה מסכת החורבן בתולדותינו. ועוד הוא מסביר שם שעד אותה שעה לא יכלו להתפנות לקביעת יום אבל. אבל משעה שהעם ניצב על הררי ציון הגבוהים, כשהמאורעות בתנופה כה אדירה הביאונו למצב נעלה – הענין מתאפשר. (כוונתו לכינון מדינת ישראל, המאפשרת התייחסות לחורבן מתוך הרגשת גאולה).

מתוך שיחה עם ד"ר ש. ז. כהנא מתברר שהיו סיבות פרוזאיות יותר לבחירה בעשרה בטבת דוקא. תענית זו קלה יחסית ואין לה צביון בולט עד כדי יכולת האפלה על ענין נוסף שיתלווה לתוכנו המקורי.

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

בראשית פרק מט, ב

הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אלי ישראל אביכם :

תרגום ירושלמי בראשית פרק מט

... תרי עשרתי שבטוי דיעקב פולחון פחדא ואמרין שמע מינו ישראל אבונן יי אלהנא יי חד, עני יעקב אבונן ואמר יהא שמייה רבא מברך לעלמי עלמין :

דברים פרק ו, ד שמע ישראל יקוק אלהינו יקוק אחד :

רש"י הירש דברים פרק ו פסוק ד

שמע. כבר אמרנו שמשח חזר על כל מצוות התורה ואחר כך כתב את קיצור המצוות האלה בספר, וקיצור זה ילווה את העם שבניו יחיו מעתה כיחידים לעצמם. והפסוק הפותח את הקיצור הזה הוא הפסוק המעורר עד היום הזה את התודעה היהודית בלב כל יהודי, אפילו הוא נידח עד קצה השמים וחי בבדידות ובניתוק מעמו. הוא הפסוק הראשון הנלמד על ידי ילד יהודי משהוא עומד על דעתו, והוא הפסוק האחרון שהחברים קוראים אחרי אדם מישראל כברכת פרידה לעולם האמת. הוא הפסוק שהיהודים נשאו ונושאים אותו בעולם כנס אלהים, ובו הם מכריזים שעתידי ה' לחזור ולכבוש את האנושות לעצמו; וגם איש ישראל שהתנכר לעמו לא ימהר להסיר את הפסוק הזה מלבו. הרי זה הפסוק של **התודעה היהודית של ייחוד ה' (ה' שהוא האל במידת האהבה, ואלה' שהוא האל במידת הדין, הכל מאותו ה', הכל רק אהבה** – י"ל המתרגם לאנגלית). ... גם מדברי חז"ל נראה שהם פירשו כך את "אחדות ה'": ... ובאלה הדברים זוטא (ראה ילקוט כאן) אמרו: "מי שאמר והיה העולם אינו כן, האכיל אותנו: אין לנו אלא הוא, הרעיב אותנו: אין לנו אלא הוא, ה' אלהינו ה' אחד, וכן איוב אומר **ה' נתן ה' לקח יהי שם ה' מבורך**". ...

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ס עמוד ב

חייב אדם לברך כו'. מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה? - אילימא: כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב! והתנן: על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דין האמת! - אמר רבא: לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה... ורבנן אמרי מהכא "**ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך**". אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר **כל דעביד רחמנא לטב עביד**.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג עמוד א

בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין "יהא שמייה הגדול מבורך" הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

רש"י מסכת ברכות דף ג עמוד א

אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך – "אשרי" כל זמן שהיה קילוס זה בתוך בית המקדש.

תוספות מסכת ברכות דף ג עמוד א

ועונין יהא שמייה הגדול מבורך - מכאן יש לסתור מה שפ"י במחזור ויטרי יהא שמייה רבא שזו תפלה שאנו מתפללין שימלא שמו כדכתיב (שמות יז) "כי יד על כס יה" שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק. ופירושו כך "יהא שמיה" - שם יה - רבא" כלומר, שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם, "ומבורך לעולם" הוי תפלה אחרת כלומי: ומבורך לעולם הבא. וזה לא נראה מדקאמר הכא "יהא שמייה הגדול מבורך" משמע דתפלה אחת היא, ואינו רוצה לומר שיהא שמו גדול ושלם אלא "יהא שמו הגדול מבורך".
וגם מה שאומרי' העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי אלא נראה כדאמרינן בסוף סוטה (דף מט.) אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמייה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כולם לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם.

Franz Rosenzweig

The difference between prescribed prayer and spontaneous prayer is that the latter is born out of the needs of the moment, while the former teaches him who prays to seek a need he might otherwise not feel.

שו"ת יחיה דעת חלק ה סימן נט

... עיקר מנהג אמירת הקדיש לעילוי נשמת ההורים הנפטרים, יסודתו בהררי קודש במדרשי חז"ל. כי במסכת כלה רבתי (פרק ב') איתא, והובא ביתר הרחבה באור זרוע הגדול חלק ב' (סוף סימן נ), ובמחזור ויטרי חלק א' (סימן קמד): **מעשה ברבי עקיבא שבהיותו מתבודד במדבר וחוזר על משנתו, פגש באדם אחד ערום ושחור כפחם רץ כמרוצת הסוס וחבילת עצים גדולה על כתפו, גזר עליו רבי עקיבא והעמידו, לשאלת רבי עקיבא על מעשיו במקום זה, ענה לו אותו אדם, מת אנכי, ובכל יום פוקדים עלי מלאכי חבלה הממונים עלי לחטוב עצים ושורפים אותי בהם, וכל כך למה, מפני שעברתי על כל מצות התורה, אמר לו רבי עקיבא, כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה להפטר מפורענות זו, אמר לו שמעתי שהיו אומרים אלמלי היה למסכן הזה בן שעומד בתוך הקהל ואומר קדיש, וברכו את ה' המבורך, והקהל עונים אחריו יהא שמייה רבה מברוך, וברוך ה' המבורך, מיד היו פוטרים אותו מן העונש. שאל אותו רבי עקיבא על עירו ושער מקומו, ולאחר חקירה ודרישה מצא רבי עקיבא את בנו של האיש כשעודנו ערל ולא נימול, נטלו רבי עקיבא ומל אותו, והושיבו לפניו ללמדו תורה, ולא היה מקבל תורה, עד שישב עליו רבי עקיבא בתענית ארבעים יום והתפלל עליו, עד שיצאה בת קול ואמרה לרבי עקיבא שנתקבלה תפלתו, ואז הלך ולימדו תורה וקריאת שמע ותפלה וברכת המזון, והעמידו בתוך הקהל ואמר קדיש וברכו את ה' המבורך, וענו הקהל אחריו, באותה שעה התירו את המת ופטרותו מן הפורענות, ובא לרבי עקיבא בחלום ואמר לו, רבי, תנוח דעתך בגן עדן כשם שהנחת את דעתי והצלתני מדינה של גיהנם. ובספר אור זרוע שם סיים: וכן מצא מורי רבינו אליעזר מגרמיזא בתנא דבי אליהו רבה שקטן יתום האומר קדיש מציל את אביו מן הפורענות. ע"כ. ובזוהר חדש (פרשת אחרי מות דף מט ע"ב) איתא במעשה הנ"ל, שרבי עקיבא לימדו לומר ההפטרות בבית הכנסת, וכן עשה, והמשיך ולימדו תורה עד שגדל בתורה ונסמך בתואר רבי, ואז נגלה המת בחלום אצל רבי עקיבא ואמר לו, רבי, הקדוש ברוך הוא ינחמך כפי שניחמתני, כי בשעה שאמר בני ההפטרות, הפקיעו ממני דין גיהנם, ובשעה שעבר להתפלל ואמר קדיש, קרעו לי גזר דיני מכל וכל, ובשעה שנתחכם בני והוסמך על ידך, עטרוני בכתרם של צדיקים והושיבוני עמהם בגן עדן. ע"כ. ובזוהר חדש (רות, דף פד ע"ג) מסופר מעשה כיוצא בזה, ומסיים שם, שהבן שנתחכם וגדל בתורה והוסמך הוא רבי נחום הפקולי, שנקרא כן על שם הכתוב (ישעיה כח ז) פקו פליליה, שהוציא את אביו מדין גיהנם וכו'. אמר רבי חייא בר אבא, כיוצא בזה אירע לרבי עקיבא. ע"כ. ובספר ארחות חיים חלק ב' (עמוד תרא), ובכל בו (סוף סימן קיד דף פח ע"ב), נאמר במעשה הנ"ל, שאמרו לו בשמים שהצלת הנפטר תהיה אם בנו יאמר עליו קדיש, או שיפטיר בנביא, ועל ידי כך ניצול מדינה של גיהנם. ע"כ. וכן כתב הריב"ש בתשובה (סימן קטו). וכן כתב מרן הבית יוסף יורה דעה (סימן שעו). וכתב הרמ"א בדרכי משה, שכן כתב רבינו בחיי. ע"כ. ורבינו חיים ויטאל בשער הכוונות (דרוש הקדיש דף טו ע"ב) כתב בשם רבינו האר"י ז"ל, שטעם אמירת הקדיש אינו כמו שחושבים המון העם שהוא רק כדי להציל נפש הנפטר מדינה של גיהנם, אלא יש בו תועלת רבה להכניסו לגן עדן ולהעלותו ממדרגה למדרגה, ולכן גם בשבתות וימים טובים (שהרשעים מוצאים בהם מנוחה, ואין דנים אותם בגיהנם, כמבואר בזוהר הקדוש פרשת תרומה דף קנ סע"ב. ועיין בתוספות ביצה לג ע"ב ובמרדכי פסחים קב ע"ב) צריך לומר הקדיש. ושכן נהג האר"י ז"ל לומר קדיש ביום פטירת אביו בשלש תפלות מדי שנה בשנה. ע"כ. וכל זה נשען על יסוד דברי חז"ל (סנהדרין קד ע"א) ברא מזכה אבא. והסביר בספר חסידים (סימן תתשעא), שהואיל והאב נתן את בנו ללמוד תורה וחינכו למעשים טובים, ומכיון שעל ידי האב זכה הבן, לכן אמרו ברא מזכה אבא. וכן אם צו האבות לבניהם לעשות מעשים טובים לאחר מותם, הרי כשיעשו כן הבנים כאילו עשו כן האבות, ומכאן תיקנו שנודרים צדקה שייטב לאותם שכבר מתו, שנאמר כפר לעמד ישראל אשר פדית ה', ראויה כפרה זו שתכפר גם על יוצאי מצרים (כריתות כו ע"א). ע"כ. אכן מהמעשה הנ"ל מוכח שאפילו לא חונך הבן לתורה ולמצות בעולם הזה על ידי אביו, עצם הדבר שהביאו לעולם, וזכה הבן ללמוד תורה ולומר קדיש, יכול להגן עליו מן הפורענות. ועיין בשו"ת שב יעקב (חלק אבן העזר סוף סימן טז). ובגשר החיים ח"ב (סוף פרק כג). ודו"ק.**

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעו

[רמ"א] ... ונמצא במדרשות לומר קדיש על אב (כל בו וריב"ש בשם תנחומא וספרי, ובחיי בשם מסכת כלה, וב"י בשם הזוהר, ובא"י בשם תנא דבי אליהו רבא); ע"כ נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חדש, וכן נהגו להפטיר בנביא, ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם, וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים, פודה אביו ואמו מן הגיהנם (כל בו בשם הגהות).

בן איש חי, ויחי

מאחר דכל מגמתנו – לתקן השם והכסא, לכן אומרים בקדיש "יתגדל ויתקדש שמייה רבה".

זכריה פרק ח, יט-כ

(יט) פה אמר יקוק צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים והאמת והשלום אהבו: פ